



UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Trouwen met een vreemdeling: afstand en nabijheid in de relaties van 'Turken' en 'Marokkanen' in een gemengd huwelijk

Sterckx, L.

Publication date

2014

Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Sterckx, L. (2014). *Trouwen met een vreemdeling: afstand en nabijheid in de relaties van 'Turken' en 'Marokkanen' in een gemengd huwelijk*. AMB.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

De grenzen van het toeval

3.1 Inleiding: gemengde huwelijken een sentimentelere, spontanere en informelere partnerkeuze?

Vasthouden aan de tradities op gebied van partnerkeuze en huwelijksluiting werkt trouwen in nauwe eigen kring in de hand, legde ik uit in hoofdstuk 1. Dat is in de eerste plaats zo doordat de traditionele partnerkeuzemechanismen weinig rekening houden met de persoonlijke voorkeuren en emoties van de betrokken jonge mannen en vrouwen, maar een match tot stand brengen tussen vertegenwoordigers van de juiste ‘categorie’: van de juiste klasse, de juiste geloofsgroep, of de juiste herkomstregio. Bovendien is in traditionele hofmakerij een grote rol weggelegd voor oudere familieleden in het proces van partnersselectie en huwelijksonderhandelingen. De grote invloed van ouders is inherent aan een volgens de traditie vormgegeven partnerkeuze.

De hypothese is dan ook dat de gemengd gehuwden zich minder aan strikte traditionele hofmakerijvoorschriften houden, dat ze meer aan het toeval overlaten en hun relatie eerder baseren op emoties als verliefdheid, aantrekkingskracht en persoonlijke verbondenheid. Als vasthouden aan de ‘traditie’ leidt tot het trouwen in strikte eigen kring, verwachten we dat degenen die buiten eigen kring trouwen een heel andere koers volgen. In dit hoofdstuk beschrijf ik hoe jonge Turken en Marokkanen en hun partners van andere herkomst met elkaar hebben kennisgemaakt en hoe de periode tussen ontmoeting en huwelijk er in hun geval uitzag. Daarom bekijk ik systematisch de momenten in het partnerkeuzeproces waarop de meerderheid van endogame Turken en Marokkanen gewoonlijk de regie overdragen aan hun ouders en ga ik na of de gemengd gehuwden daarin afwijken van endogame jonge Turken en Marokkanen (Yerden 1995; Hooghiemstra 2003; Storms en Bartels 2005; Sterckx en Bouw 2005).

Ten eerste zijn er de selectiecriteria die ze hanteren. Die zijn nauw verweven met de manier waarop ze hun partnerzoektocht inrichten: of ze hun keuzeruimte inperken en zich enkel openstellen voor verliefdheid op een partner van de juiste herkomst, of dat ze het ontstaan van een emotionele band meer aan het toeval overlaten met als mogelijk gevolg dat het lot valt op een partner van een andere etnische groep. Over het wenselijkheid en de rol van sentiment en spontaniteit in de eerste fase van de kennismaking gaat paragraaf 3.2. In paragraaf 3.3 ga ik na of de gemengd gehuwden zich houden aan de maagdelijkheidsnorm en de kwestie van geen seks voor het huwelijk, of ze vormvast zijn op gebied van het officiële huwelijk, samenwonen, kinderen krijgen en de volgorde waarin dit gebeurt en of ze vasthouden aan het handvraagritueel. In paragraaf 3.4 komt een speciale categorie van gemengd gehuwden aan bod: degenen die willen trouwen volgens de regels van de islam.

3.2 Het wensenlijstje

De jongeren die strikt in eigen kring trouwen, zoeken vooral een partner die vlot in het familieleven kan worden opgenomen. Hoewel ze ook liefst iemand zouden treffen met wie ze persoonlijk een klik voelen, zetten ze kenmerken die eenzelfde achtergrond als die van de eigen familie aanduiden voorop (Sterckx en Bouw 2005). Daarin vallen etniciteit en geloof samen, evenals idealen die betrekking hebben op de organisatie van het gezins- en familieleven en de rolverdeling tussen mannen en vrouwen. Het gaat erom of de partner een goede ‘Marokkaan’ of ‘Turk’ is, een goede moslim en een goede man of vrouw. Bij een vormvaste keuze hoort een voorkeur voor een ‘mannelijke’ man en een ‘vrouwelijke’ vrouw, volgens het idee dat beide seksen een verschillende levenssfeer en elkaar uitsluitende en aanvullende capaciteiten hebben. Een partner met dezelfde categoriale identiteiten zou de beste vooruitzichten bieden op een harmonieus en stabiel gezinsleven. De jongeren geven aan dat een partner uit de eigen cultuur het best vertrouwd is met de eetcultuur, de taal, de gewoonten en de regels voor het omgaan met de familie. Iedereen weet wat van hem of haar verwacht wordt, weet ‘hoe het gaat’. En dat is de beste garantie voor huwelijksgeluk. De ‘taakomschrijving’ van man en vrouw, schoonzoon en -dochter, vader en moeder zijn voor iedereen duidelijk en helder.

In deze benadering van het huwelijksleven is liefde geen voorwaarde voor het slagen ervan: liefde komt als je geluk hebt achteraf. Zo niet, dan kan je nog steeds redelijk harmonieus samen door het leven. Voor degenen die op zoek gaan naar een partner met een zo goed mogelijk passende set achtergrondkenmerken, is een lange kennismakingsperiode of een oefenperiode voor het huwelijk in de vorm van samenwonen overbodig. Men kan het nodige afleiden uit een onderzoek van de familie van de toekomstige partner (Sterckx en Bouw 2005).

Endogamie, een zakelijke en weinig sentimentele benadering van de partnerkeuze en een korte, vormelijke kennismakingsperiode, gaan hand in hand. De gemengd gehuwden hebben het anders gedaan, behalve degenen die expliciet op zoek gingen naar religieuze endogamie. Ook zij kiezen hun partner op basis van diens categoriële identiteit – van moslim – en stellen zich daarbij zakelijk en formeel op. De meerderheid van de stellen echter kende een veel minder geregisseerde aanloop tot het huwelijk. Dat begint met een andere set van wensen ten aanzien van een huwelijkspartner, waarin ‘gelijke herkomst’ niet meer voorop staat. In deze paragraaf laat ik zien dat de meeste gemengd gehuwden hun persoonlijke partnervoorkeuren laten voorgaan op die van hun familie en dat ze vooral zoeken naar de persoonlijke klik met de partner. Voor sommigen behelst hun persoonlijke voorkeur ‘exotisme’; ze zijn juist op zoek naar iemand met een heel andere achtergrond.

3.2.1 Appetijt voor anders

Een appetijt hebben voor het exotische kan eenvoudigweg willen zeggen dat je valt voor uiterlijke kenmerken die anders zijn dan wat in je eigen omgeving dominant is. Dat speelt wellicht een rol bij de gemengde stellen die in dit onderzoek figureren, al stelden we in het vorige hoofdstuk reeds vast dat verrassend veel van hen uiterlijk juist op elkaar lijken. Alleen Saloua geeft toe een voorkeur te hebben voor blond haar en blauwe ogen. Ze vertelt dat haar vriendinnen er niet van opkeken dat ze voor een autochtone jongen koos.

Saloua: Ja, het is heel gek eigenlijk maar, je hebt het er natuurlijk heel vaak over, van wat vind je van die jongen? Nee, ik vind hem helemaal niet leuk, is helemaal niks voor mij ... en als je dat een paar keer zegt en het toevallig een Marokkaanse jongen is bij wie ze dat vragen, dan hebben ze iets van, "Hé, zijn dat niet jouw types, of?"

Leen: En Marokkanen waren niet jouw types?

Saloua: Nee. Ja, hoe moet ik het zeggen ... blond haar en blauwe of groene ogen dat vond ik al altijd heel mooi.

Anouar, de islamitische matchmaker, legt uit dat de meeste mannen die hij bemiddelt, expliciete wensen hebben betreffende de etniciteit van de vrouwen aan wie ze willen worden voorgesteld.

Anouar: Ja. Wat ik ook merk is dat de nieuwe moslimbroeders, en dan praat ik niet over de Nederlandse broeders maar de donkere broeders, de Surinaamse en de Antilliaanse broeders, die willen allemaal een Arabisch sprekende zuster. De broeders geven aan dat zij ook een stukje begeleiding willen van de kant van de zuster, bijvoorbeeld qua taal en zo, om er een beetje in te groeien. Tenminste ... dat is de reden die ze geven.

Leen: Het kan ook zijn dat ze daar gewoon op vallen?

Anouar: Nou kijk, op dit moment, dat is echt een gegeven, Marokkaanse vrouwen zijn heel erg in trek.

Een voorkeur voor een partner van een andere etnische groep is in een aantal gevallen een negatieve keuze, uit wantrouwen tegenover huwelijkskandidaten uit eigen kring. Er bestaan veel vooroordelen over en weer tussen in Nederland opgegroeide Marokkaanse of Turkse jongens en meisjes (Bouw et al. 2003; Hooghiemstra 2003; Sterckx en Bouw 2005). Dat kan een reden zijn om zich te richten op herkomstgenoten uit het land van oorsprong: de meisjes richten zich op moderne, ruimdenkende mannen uit de grote stad, de jongens op 'een vrouw zoals hun moeder' uit het dorp. Maar iemand van een andere wereld vind je – binnen Nederland – ook in iemand van andere herkomst.

De jonge vrouwen in dit onderzoek vertelden dat een gemengde relatie makkelijker is om twee redenen. Ten eerste stellen ze: trouw je met een Marokkaan of Turk, dan trouw je met zijn hele familie. Een Nederlandse schoonfamilie stelt nu eenmaal minder eisen aan haar schoondochter dan een Marokkaanse of Turkse.

Saloua: En wat je vaak ook hebt, de bemoeienissen van Marokkaanse ouders. Stel dat er een conflict is tussen mij en mijn man van Marokkaanse afkomst, dat conflict blijft vaak niet tussen die twee personen, maar dan komt het ook wel eens voor dat jij je schoonmoeder op je dak krijgt!

Een andere reden om de voorkeur te geven aan het gezelschap van mannen van andere herkomst, is dat dit minder schadelijk is voor je reputatie. Net zoals jonge Turkse of Marokkaanse mannen voor vrijblijvende relaties eerder een meisje van een andere achtergrond opzoeken, om de reputatie van de Turkse of Marokkaanse meisjes te beschermen dan wel om zelf geen slechte naam op te bouwen in de kringen van hun toekomstige echtgenotes, stellen de meer ondernemende jonge vrouwen dat ze bij jongens van een andere achtergrond vrijer kunnen zijn. De kans is kleiner dat de jonge man in

kwestie een kennis is van je broers en neven, de agenten van de sociale controle. En voor zover ze ook ervaring hebben met relaties met mannen van dezelfde achtergrond, geven de vrouwen aan dat deze de neiging hebben hun macht over de reputatie van hun vriendin uit te buiten. Dat gebeurt letterlijk, door dingen bij haar af te dwingen onder de dreiging hun verkering aan de grote klok te hangen, maar ook subtieler, door haar gevoel van eigenwaarde te ondermijnen door haar er voortdurend op te wijzen dat ze geen eerbaar meisje is vanwege haar omgang met hem. Hoe minder raakvlakken er zijn tussen de wereld van hun vriend en hun eigen thuisomgeving, hoe veiliger de meisjes zijn voor het per ongeluk of doelbewust beschadigen van hun reputatie.

Leen: En was het in het algemeen dat je niet zo veel belangstelling had voor jongens of specifiek Marokkaanse jongens?

Saba: Nee, specifiek Marokkanen, dat trok me totaal niet. Waarom weet ik ook niet, want er zitten best leuke jongens tussen. Maar misschien omdat ik in mijn achterhoofd toch had, ik geloof toch eigenlijk niet echt dat ze zo ruimdenkend en zo zijn.

Uit beide motieven blijkt een wens om zich los te maken van de knellende banden van de omgeving van herkomstgenoten: het frequente onderlinge contact van familieleden en burens gaat gepaard met sterke sociale controle. Die zit deze jonge vrouwen te dicht op de huid. Waar voor de meeste jongeren de partnerkeuze erop gericht is dieper te integreren in het Marokkaanse of Turkse familie- en gemeenschapsleven, is de keuze voor een etnisch andere partner voor sommigen een manier om doelbewust afstand te creëren. Vaker nog is het een logisch gevolg van een proces van meer afstand nemen dat de adolescentie van deze 'rebelse' jonge vrouwen kenmerkte en stellen ze bij terugblik vast dat hun gemengde partnerkeuze een bevestiging en bevordering was van dat verwijderingsproces (zie hoofdstuk 5 en 6).

Op Nursen na, die bij haar tweede huwelijk een voorkeur had voor een Algerijnse partner, kozen mijn gesprekspartners niet doelbewust voor iemand van een bepaalde etnische herkomst: etniciteit was geen selectiecriteria. Ze vielen voor een persoon, toevallig van een andere etnische groep. Een van hen is Toufik, getrouwd met Jantine, die hier over hun ontmoeting vertelt. Zijn verhaal is exemplarisch voor de grote rol die toeval en willekeur spelen in een groot deel van de ontmoetingsverhalen van de gemengd gehuwden.

Toufik en Jantine: Verliefd achter de bar

Toufik leerde Jantine kennen als collega in zijn bijbaantje bij De Schouwburg, nu zo'n tien jaar geleden. Twee jaar lang waren ze collega's, meer niet. Toen begonnen ze uit te gaan. Jantine was "Gewoon de juiste vrouw op het juiste moment", aldus Toufik. "Al mijn vrienden hadden langdurige relaties. Ik was constant degene met weer een nieuwe. Dus ik had iets van: ik wil best eens kijken of er iets tussen zit wat langer houdbaar is dan drie weken. Dus op dat moment op die dag moest ik 's avonds in De Schouwburg werken. Alsof de goden ermee speelden. Ik was altijd een soort vliegende keep en die avond moest ik in de pauze achter de bar op de tweede verdieping werken, met Jantine. Het was een heel rustige avond, dus heel erg staan kletsen met Jantine en op een gegeven moment dacht ik: goh, wat een leuke meid. Een week later toen kreeg ik haar nog steeds niet uit mijn hoofd en toen vroeg ik of ze zin had om iets samen te doen. Zij: 'Nou leuk!' Dat was toen de eerste date. Later bleek dat zij al een jaartje of langer verkikkerd op me was ... ik had dat nooit door.

Ze had geen avances gemaakt, nee.” Tot dan toe had Toufik altijd vermeden iets te beginnen met iemand vanuit zijn onmiddellijke omgeving: omdat hij toch niet serieus was, kon dat alleen maar tot pijnlijke taferelen leiden. “Ik heb wel ergens een bewuste keuze gemaakt: zoek het nou wel dichter bij huis, want dan dwing je jezelf ook om er serieuzer in te investeren. Zo stond ik dus er in. Als het niet gaat zoals ik of zoals jij in het leven staat, dan hoeven we elkaar daar ook niet van te overtuigen. Pas op, ik was wel te allen tijde verliefd op die persoon. Alleen, ik was ik, en dat ging ik voor niemand veranderen.” Toufik had eerder dus zijn deel vrijblijvende relaties gehad, met meisjes van velerlei herkomst. De relaties waren nooit heel ‘serieus’. Toufik heeft nooit gedacht met een Marokkaanse te moeten trouwen, omdat het zo hoort of omdat zijn ouders dat zo graag wilden. “Dat is wel eens in me opgekomen maar dat is na vijf seconden ook weer verdwenen. Ik heb mezelf wel eens afgevraagd: wat is een liefde waard? Toen dacht ik, de liefde voor mijn ouders is wel ontzettend belangrijk maar niet meer dan de liefde voor mijzelf gewoon. Nee, ik was verliefd op Jantine en ik zag, zij is ook een goede partner op de lange termijn en een geschikte moeder voor mijn kinderen. Daarnaast had ze nog wat aanhangsels waardoor ze dat werd: zelfstandige vrouw, gestudeerd, brede visie, actief sociaal leven ... allemaal dingen waardoor ik haar een geschikte partner vond.”

Naast het toeval heeft ook het ‘ik’ een prominente plaats in dit ontmoetingsverhaal. Waar bij degenen die in eigen kring trouwen meteen de familie en de ouders worden aangevoerd als onderdeel van de match, hebben de gemengde stellen het over ‘ik’, los van en zelfs ondanks het oordeel van ouders en ruimere familie. Bij dat individualisme hoort de klik met een unieke ander, als persoon, niet als vertegenwoordiger van een bepaalde categorie.

Op het seni-seviyorumforum doen deelneemsters zelfs grote moeite om te beklemtonen dat ze niet vallen op ‘Turken’, of ‘Turkse mannen’ in het algemeen, wel op hun huidige vriend of man.

Topicstarter: hoi ik vraag mij af waarom wij toch vallen op onze turkse mannen/lovers. ik bij voorbeeld heb er twee jaar over gedaan voor ik wat met mijn ali begon, maar toen was het ook meteen goed raak en ja het streelt mijn ego dat hij nog steeds jaloers kan reageren en bezitterig is. ook is hij erg attent en heeft hij respect voor mijn mening en laat hij mij vrij in mijn doen en laten. En hoe zit het nu bij jullie ben benieuwd naar jullie reacties op deze vraag.

Xxx1: Ik val niet op Turkse mannen. Ik val alleen op mijn vriend.

Xxx2: Ik val ook niet op nationaliteit, wel op de persoon. Ik kan me dan ook erg verbazen dat veel meiden meerdere Turkse liefdes hebben gehad. De kans is toch veel groter dat je in Nederland gewoon een leuke Nederlandse jongen tegenkomt?

Xxx3: Ik val ook niet op Turkse mannen. Ik val wel op een bepaald type man (qua uitstraling) en daar voldoet mijn vriend wel aan. In je topic titel schrijf je dat veel Hollandse en Vlaamse vrouwen op turkse mannen vallen, maar in mijn vriendinnenkring zit er geen een.

Xxx4: Ik hou van mijn man omdat hij gewoon super is, niet omdat hij Turks is, voor hetzelfde geld was hij Amerikaans of Zweeds of Nederlands geweest ... Bovendien bestaat de Turk' volgens mij ook niet, hallo er zijn zeker 45 miljoen Turkse mannen, die zijn toch echt allemaal niet hetzelfde. (www.seni-seviyorum.nl, geraadpleegd op 19-03-2013)

Op ‘Turken’ vallen als categorie strookt niet met de romantische idee dat men verliefd wordt op een unieke *soulmate*. Bovendien zou de kritische omgeving eruit kunnen

opmaken dat men bewust kiest voor het gevaar of het risico dat een gemengde relatie met zich meebrengt.

3.2.2 Op één lijn zitten

De partners in gemengde stellen zijn gewend te benoemen waaruit de verschillen en overeenkomsten tussen hen bestaan, zagen we in het voorgaande hoofdstuk. Uitleggen waarom zij persoonlijk gevallen zijn voor deze specifieke man of vrouw, gaat de meesten veel minder vlot af. De weinigen die spontaan een lijstje met aantrekkelijke kenmerken van hun partner aandragen, zoals Toufik in het kader hierboven doet, zijn allemaal mannen. Wat onder meer duidelijk wordt in de casus van Toufik is dat hij het erg op prijs stelt dat zijn partner haar eigen leven heeft en zelfstandig is: hij ziet niets in het patroon dat hij kostwinner is en zij huisvrouw.

De jongeren in een gemengde relatie geven als reden waarom het met hun partner zo goed klikt vooral op dat ze elkaar zo goed begrijpen, dat ze ‘op één lijn zitten’. De partner is iemand die naast een geliefde ook een beste vriend(in) is. Het *companionate marriage*, waarin man en vrouw vrienden zijn en elkaars vertrouwelingen, evenals gelijken met onderling inwisselbare rollen, is een modern ideaal (Bott 1957; Giddens 1992; Coontz 2005) en staat tegenover het model van een huwelijk waarin man en vrouw aparte leefsterren hebben, binnenshuis inzake de taakverdeling en buitenshuis wat betreft vriendschappen met respectievelijk andere mannen en andere vrouwen.

De partners van deze gemengde stellen zoeken vooral *elkaars* gezelschap, zowel als team dat samen de praktische kanten van het huishouden aanpakt als daarbuiten. Vrouwen verhalen vaker dan mannen van specifieke momenten in hun relatie waarop ze beseften hoeveel de ander voor hen over had of hoeveel ze zelf om de ander geven. Daarbij noemen zij geen lijstje van eigenschappen van hun partner, maar beschrijven zij de kenmerken van de situatie waaruit duidelijk wordt dat zij hun partner en hun relatie naar waarde schatten. Ook de mannen noemen uiteindelijk vooral kenmerken van hun relatie op, om te zeggen wat zij in hun vriendin zo waarderen. Het gaat bij zowel de mannen als de vrouwen om doorleefde ervaringen met elkaar.

Cindy: We waren bijna elke dag samen. En ja, we deden eigenlijk alles ... boodschappen doen, uitgaan deden we samen. Ook al zeiden we niets tegen elkaar, we vonden het gewoon fijn om samen te zijn. Gewoon met heel veel dingen konden we het met elkaar vinden. Natuurlijk, andere dingen zijn we gewoon totaal verschillend en dat botste dan ook wel, maar over heel veel dingen dachten we hetzelfde.

Mesut: En het was ook niet alleen een geliefde, het was ook een beste vriendin van mij. Ik kon over heel veel onderwerpen met haar praten. Wat ik net ook al zei: toegevoegde waarde. Je vertrouwt elkaar heel erg, je weet van diegene meteen als die op een bepaalde manier kijkt, stem zelfs ... hoe iemand iets uitspreekt, weet je meteen al hoe die zich voelt.

Dit is anders dan wat de niet-gemengde Turkse en Marokkaanse stellen doen: deze kunnen in de eerste plaats precies omschrijven waarom hun man of vrouw voor hen een aantrekkelijke partij was, terwijl de argumenten die de gemengd gehuwden aangeven blijven hangen in vage bewoordingen als ‘de klik’, ‘het zit goed’ of het ‘je voelt het gewoon’. Zoals Yalda zegt over haar relatie met Jaco:

En toen is dat een beetje langzaam zo gegaan. Dan zegt niemand wat, maar dan is het gewoon in de lucht, en op een gegeven moment merk je dat aan elkaar.

3.2.3 Waar twee werelden samenkomen

Degenen die buiten hun eigen kring trouwen, selecteren niet doelbewust op herkomst. Meestal kunnen ze veel minder duidelijk uitdrukken waarom hun oog op deze specifieke persoon is gevallen. Ze beschrijven eerder een 'toevallige' ontmoeting, waarbij op een gegeven moment bij een van beiden, of bij allebei interesse in de ander ontstaat.

Hakima: Nee, hij werkte daar vast. En ik kwam daar eigenlijk via een vriendin van mij, ik zocht werk en daar leek me wel leuk. Hij had nog een relatie in die tijd, dus ik zag er voor de rest niets in, behalve dat ik het een ontzettend leuke jongen vond. Dus het groeide eigenlijk uit een vriendschap. Het was niet meteen wat geworden, dat was echt pas een jaar later of zo. Toen was ik op vakantie en toen ik terugkwam hoorde ik van die vriendin van mij, ze zei: "Nou, die jongen Gustavo, hij vindt je écht leuk!"

De ontmoeting gebeurt in de context van de dagelijkse, normale routine van de betrokkenen: in de kantine op het werk, in de bibliotheek van de universiteit, in een café of in een disco waar beiden vaker komen. Van de geïnterviewde stellen leerden 7 elkaar kennen op hun werk of een bijbaantje, 6 tijdens een opleiding, 4 tijdens een vakantie en 1 via internet. Daarmee zijn de belangrijkste ontmoetingsplekken van gemengde stellen niet zo verschillend van die van de homogeen Turkse of Marokkaanse stellen. Door de gemengde stellen minder vaak genoemde ontmoetingsplekken zijn ten eerste de typische 'veilige' plekken voor meisjes: aangezien de meeste Turkse en Marokkaanse meisjes niet zomaar 's avonds de straat op mogen, wordt bij de niet-gemengde stellen vaker contact gelegd overdag, tijdens uitjes naar de bioscoop, het winkelcentrum of de McDonald's (Sterckx en Bouw 2005). Een aantal van de gemengd gehuwden daarentegen leerde de huidige of een vorige partner kennen in het nachtelijke uitgaansleven, in de discotheek. Dan gaat het over Turkse of Marokkaanse jonge mannen als Fatih, Toufik, Soufiane en Osman die minder beperkingen ondervinden in hun uitgaansgedrag, maar ook over een aantal vrijgevochten Turkse of Marokkaanse meisjes als Souad, Naima, Eylem en Nursen die in tegenstelling tot hun nichtjes wel gaan stappen.

Malika: We kwamen elkaar tegen in de discotheek. Ik had hem wel vaak gezien, maar ik wist niet wie hij was. Hij ging met een andere kliek om dan ik. Ik zag hem wel heel vaak, maar mijnheer sprak niet met mij. In het begin vond ik echt dat hij kapsones had. En op een gegeven moment, een vriendin en ik hadden een kroegentocht gedaan en we waren tot alles in staat die avond, ik stond in de discotheek en hij kwam binnen. Dus ik dacht, ik ga hem gewoon groeten! Dus ik zo: "Hé!" En hij ook: "Hé!" En toen begon hij Arabisch met me te praten, dus ik zeg: "Sorry, dat spreek ik niet". Ik kom niet verder dan 'lebes'. En ja, ik kreeg een hele preek dat ik trots moet zijn op mijn afkomst en dat ik geen kapsones moet hebben. Ik stond hem echt zo aan te kijken van, nou nou! Dus zo is het eigenlijk begonnen. Met een preek en een ruzie.

Heel populair bij de (niet-gemengd gehuwde) jonge Turkse en Marokkaanse vrouwen is het internet als digitale huwelijksmarkt, waar kan worden geflirt, gekeken en

gekeurd zonder dat hun reputatie door een ontmoeting in levenden lijve in gevaar komt (Sterckx en Bouw 2005). Ook dat vinden we minder vaak terug bij de gemengde stellen, hoewel ook bij een van hen de eerste kennismaking dankzij de moderne technologie tot stand kwam.

Najib: Afgelopen kerst waren we zes jaar samen. Dat ging via de chat, zo zijn we eigenlijk elkaar tegengekomen, toen zijn we heel snel overgegaan op telefonisch contact en op msn. En het was toen ramadan, dus je kon niet gelijk afspreken. Nou, toen hebben we een keer afgesproken en het klikte meteen. Het was alsof we elkaar al veel langer kenden. En we waren echt uren aan de telefoon elke dag.

Ten tweede wordt een andere categorie van ontmoetingsplekken van de niet-gemengde stellen welhaast vanzelfsprekend niet genoemd door de gemengde stellen: dat zijn de bruiloften en het familiebezoek, al dan niet in het land van herkomst. Dit zijn met name de locaties waar de huwelijken in strikte eigen kring tot stand komen, waar de sociale controle door tantes en moeders eerder het contact tussen de ongebonden jonge mannen en vrouwen in de hand dan tegenwerkt.

Uiteindelijk komt in vrijwel alle gevallen het contact tussen de toekomstige geliefden tot stand via een gemeenschappelijke kennis: de sociale omgevingen van beide partners overlappen elkaar in meer of mindere mate. Dat impliceert dat ten minste een van beiden er een naar etniciteit gemengde kennissen- of vriendenkring op nahoudt. Op dit gegeven zal ik in hoofdstuk 6 uitgebreider terugkomen. Voor nu is belangrijk dat toekomstige partners doorgaans aan elkaar worden voorgesteld door een gezamenlijke kennis.

Cindy: Nou, ik ging heel vaak uit vroeger, met mijn broers en mijn neven en mijn vriendinnen en zo. En mijn neef ging met een meisje en die had een vriendin die wat had met de beste vriend van mijn ex. En zo leerden we elkaar kennen. We hebben elkaar pas echt leren kennen op de verjaardag van mijn broer en ja, we raakten daar aan de praat. Gewoon, gezellig praten, we waren allebei aangeschoten en verder niks. Dus we gingen wel eens met zijn allen uit, zo hebben wij elkaar beter leren kennen en op een gegeven moment gingen wij samen weg.

Dat de kennismaking tussen toekomstige partners meestal tot stand komt via een tussenpersoon, is niet anders dan bij niet-gemengde stellen. Het gaat wel vaker om een gezamenlijke vriend of vriendin dan om een familielid en doorgaans is het geen ontmoeting op verzoek, waarbij een van beide partners de kennis de opdracht heeft gegeven potentiële huwelijkspartners op te sporen en voor te stellen, hetgeen de niet-gemengd gehuwden nog wel eens doen om te vermijden dat hun ouders die taak op zich nemen (Sterckx en Bouw 2005). Uitzonderingen zijn Nursen en Walid, en Saloua en Karim wier verhaal in paragraaf 3.4 uitgebreid aan bod komt. De ontmoetingskans voor partners van verschillende etnische herkomst is dus afhankelijk van de samenstelling van hun kennissenkring en daarnaast van de mate waarin zij openstaan voor een (gemengde) relatie. Minder dan endogame jongeren zoeken ze 'gericht' naar een partner van dezelfde herkomst. Ze laten meer over aan het toeval en hechten waarde aan een persoonlijke klik met een bijzondere ander.

3.3 Niet vormvast

De manier waarop de meeste jongeren van Turkse en Marokkaanse herkomst hun partnerkeuze vormgeven – vasthouden aan de traditie ontleende vormvoorschriften – leidt ertoe dat de ouders structureel (bij het handvragen) maar ook indirect (omdat de jongeren tot het huwelijk thuis wonen) veel invloed hebben op de partnerkeuze. Daardoor zal de keuze eerder vallen op iemand met dezelfde achtergrond (vgl. González-Ferrer 2006). Het ritueel van het ‘handvragen’, waarbij vertegenwoordigers van de familie van de bruidegom in spe toestemming vragen voor de hofmakerij aan de ouders van de bruid, is voor de grote meerderheid van jongeren van Turkse en Marokkaanse herkomst nog stevast het begin van een formele verloving en aanloop tot het huwelijk. Dit is allesbehalve een leeg ritueel of ‘slechts’ een formaliteit: een verbintenis tussen beide jongeren wordt bij het handvragen bezegeld of onmogelijk gemaakt; de aspirant-echtgenoten respecteren het oordeel van hun ouders (Sterckx en Bouw 2005). Ook de norm die stelt dat meisjes maagd moeten zijn bij hun huwelijk wordt in ere gehouden; dus een groot deel van vooral Turkse en Marokkaanse meisjes onthoudt zich tot dan van seks of van situaties die twijfel kunnen wekken omtrent hun ongereptheid en trouwt vanuit het ouderlijke huis.

Omgekeerd zijn seksueel actief zijn voor het huwelijk en (ongehuwd) samenwonen indicaties voor het soepeler omgaan met voorschriften betreffende partnerkeuze en hofmakerij. Minder vormvaste paren zullen in plaats van ‘om de hand van de vrouw te gaan vragen’ eerder zelf een beslissing nemen en dan hun verloving aan de familie aankondigen. Op die manier houden ze het initiatief tot het huwelijk in eigen hand en ontnemen ze hun familie het gerechtigde inspraakmoment. In deze paragraaf zal ik nagaan of dat wat geliefden in gemengde relaties doen, verschilt van de gedragskeuzes van degenen die in eigen kring trouwen. Door systematisch de handel en wandel van Turkse en Marokkaanse jongeren met een gemengde relatie op deze drie terreinen – maagdelijkheid, ongehuwd samenwonen en handvragen – na te gaan, komen we te weten of we hen met recht minder vormvast kunnen noemen dan degenen die strikt in eigen kring trouwen.

3.3.1 Tegen wil en dank

Op een paar uitzonderingen na zijn al mijn gesprekspartners met een gemengd huwelijk pas na jarenlange verkering getrouwd. Vooral mannen maar ook enkele meer ‘vrijgevochten’ jonge vrouwen gaan zonder morele bezwaren voor een lange relatie. Uit elkaar gaan blijft lange tijd een reële optie, bijvoorbeeld wanneer de toekomstvisies van beide partners te veel verschillen of wanneer de verliefdheid ‘op’ is. Deze jongeren vinden een lange relatie noodzakelijk om elkaar goed te leren kennen.

Leen: Heel veel mensen vinden dat niet zo belangrijk hè ... die zeggen, we hebben niet dezelfde achtergrond, dezelfde cultuur ... Ik hoef haar niet te leren kennen, want ik weet al hoe ze is.

Mesut: Dat klopt, daar heb je gelijk in. Er wordt een beetje gescreend (...) Maar nee ... dat is niet iemand leren kennen. Leren kennen is elkaar vaak zien. (...)

Leen: Zou je zeggen: een relatie voor het huwelijk, is voor jou belangrijk?

Mesut: Ja. Ik kan niet na een maand, twee maanden zeggen, ik ga met jou trouwen. Dat kan ik niet.

Een lange relatie voor het huwelijk is overigens iets waarmee de Turkse of Marokkaanse partner, voor zover die zichzelf ook gelovig noemt, nog wel eens moeite heeft. Zij geven aan dat een langdurige relatie eigenlijk niet kan volgens de regels van het geloof. Zowel de (half-)Marokkaanse Rachida, getrouwd met de Turkse Ahmet, als de (half-)Tunesische Malika, getrouwd met de Marokkaanse Soufiane, vonden op dat gebied een gelijkgestemde ziel en trouwden daarom binnen enkele maanden na hun ontmoeting.

Malika: Ik begon de eerste avond al eisen te stellen! Ik begon gelijk van, ik weet niet wat je allemaal van plan bent, maar ik wil niet 'de vriendin van' zijn. Die fase heb ik al gehad. Want mijn ervaring was, dat in Marokkaanse kring dat niet geaccepteerd werd, 'de vriendin van'. Dat is minder, dan tel je ook niet mee bij de familie. En om aan Soufiane te laten zien denk ik 'dat meisje dat daar was, in die discotheek, dat is niet alles wat je krijgt' ... Sowieso, het was voor mij gewoon 'het huwelijk'. Ik wilde ook niet samenwonen of zo, dat was heel duidelijk. Of je neemt me totaal, of niet. En het is de droom van elk meisje denk ik, om eens te trouwen. Dus we zijn na zo'n drie, vier maanden verkering getrouwd. Soufiane: Ik wou het ook wel. Ik kom ook niet uit een cultuur van samenwonen. En zat ik toch te kijken van, ik heb nu een vrouw leren kennen, ik heb werk en ... En dan wil ik toch voor haar en voor mezelf een stukje zekerheid.

Mijn gesprekspartners van Turkse en Marokkaanse origine geven in meerderheid aan dat ze eigenlijk geen voorstander waren van een langdurige verkering voor het trouwen. Maar omdat ze lang worstelden met hun gevoelens voor een 'onmogelijke' partner en ze anticipeerden op de afwijzing door hun familie die hen te wachten stond, hebben ze wel die lange aanloop genomen. Farida en Bilal, Jaco en Yalda en Saba en Mathijs beschrijven hoe ze er jaren over deden om de knoop door te hakken. Van het moment dat ze hun partner ontmoetten, werden ze verscheurd door hun groeiende verliefdheid enerzijds en anderzijds het besef dat die gevoelens geen toekomst hadden omdat ze gericht waren op iemand met wie ze niet mochten trouwen.

Leen: En toen heb jij haar een keertje uitgenodigd ... en je liefde verklaard ... en toen kreeg je het deksel op je neus?
Jaco: Ja. Daar was ik niet blij mee.
Leen: Had je dat zien aankomen, of helemaal niet?
Yalda: Nou ... als ik nee zeg, dan klopt dat niet helemaal ... want ik wist dat ik hoopte dat het niet zo zou zijn. Ik dacht nee, het is gewoon niet zo. Volgens mij is dit gewoon een jongen die met je omgaat omdat hij je mag of zo.
Leen: En je hoopte dat het niet zo zou zijn ... Waarom?
Yalda: Nou omdat het dan te moeilijk is. Hij was zeg maar een jongen met een kruisje op zijn rug, van nee, kan niet, mag niet, te moeilijk ... en daarom wilde ik er gewoon al niet aan denken. En het mezelf gewoon niet moeilijk maken.
Leen: Was dat omdat hij Nederlands was?
Yalda: Ja, ook. En ook omdat ik toen in die periode er gewoon niet open voor stond, ik wilde er gewoon niets van weten.

Ze worstelden dan ook hevig met zichzelf en met hun partner. Meestal maakte de Turkse of Marokkaanse helft van het stel een aantal keer de verkering uit en probeerde zich op iets of iemand anders te richten. Saba en Souad verloofden zich in die tijd ook met

een man die beter paste bij de verwachtingen van de familie, om te kijken of ze met de keuze van hun familie ook konden leven en om de onmogelijke geliefde te vergeten. Beiden keerden ze na verloop van enkele ongelukkige maanden op hun schreden terug en de verkering met de niet-Marokkaanse of Turkse man raakte weer aan. Waarschijnlijk zijn er anderen die op zo'n moment bij hun verloofde blijven en hun gemengde relatie opgeven.

Yalda: En ik weet nog wel, drie weken daarna, dat ik het toen uit heb gemaakt. Omdat ik het te moeilijk vond.

Leen: Wat was te moeilijk?

Yalda: Ik wist niet hoe ik daarmee om moest gaan. Dat betekende dat ik dus moest liegen over waarom ik wegbleef en ... ik was altijd eerlijk thuis geweest. Ik wist niet hoe ik ... ik werd daar heel erg ongelukkig van, en gespannen. Ik liep eigenlijk een beetje gestrest rond, van ja en nu? En dan denk je 'moet dat nou, zo veel stress voor dit?' En ik weet hoe moeilijk het is ... en ... het werd me gewoon te veel. En toen was er weer zo'n periode dat je opnieuw met elkaar omgaat, en weer iets wat echt niet als vrienden te noemen ... maar we noemden het ook geen relatie.

Jaco: Toen wisten we het al, toch?

Yalda: Ja, en toen in februari hebben we geloof ik, nou, de knoop doorgehakt, en hebben we gezegd van nou, of helemaal ophouden of we gaan het gewoon weer een relatie noemen.

Leen: En toen maakte je het uit met hem, toen je naar Marokko ging. Met het idee van ...

Saba: Dan is het makkelijker. Of ja, makkelijk, maar ik ben dan even weg. Ik ging toen drie weken op vakantie en als je anders elke dag bij elkaar bent en je bent dan drie weken niet bij elkaar, dat is dan heel lang, en het was toen even wat makkelijker om er een punt achter te zetten. Ik heb er nooit een punt achter willen zetten, maar ik was heel bang om thuis weg te gaan.

Leen: Je bent in Marokko. En er was een Marokkaanse jongen die erg zijn best deed. En je dacht van, oké. Maar daarvoor had je niet echt iets met jongens uit Marokko, zei je ... Maar deze jongen was anders, je wou het wel een kans geven? Ook om Mathijs te vergeten?

Saba: Ja.

Leen: Maar het sloeg toch niet echt aan?

Saba: Nee. Bij mij ging het knopje om toen we weer in Nederland kwamen. En toen zag ik Mathijs en het eerste wat hij vroeg, was: "Heb je iemand anders?" En dat ontkende ik. Een paar maanden later, op de Uitmarkt, liep ik met deze Marokkaanse jongen hand in hand en toen kwam opeens Mathijs recht op me af ... We belden nog regelmatig met elkaar en ik ontkende altijd dat ik iemand anders had, totdat ik er echt mee geconfronteerd werd. En toen had ik echt iets van: oh, waar ben ik mee bezig? En toen was het ook meteen zoiets van: nee ...

Ook Mehmet, Fatih en Moes maakten het herhaaldelijk uit omdat ze ervan uitgingen dat een gemengde relatie niet geaccepteerd zou worden. Alleen gebeurde dat bij hen niet zozeer voordat de relatie bekend raakte bij de familie, als een vorm van zelfcensuur, maar toen ze al door ouders, broers en zussen onder druk werden gezet de relatie te beëindigen. Overigens raakte ook in deze gevallen de relatie opnieuw aan, ondanks de druk van de familie.

Al met al zijn de jongeren zich er terdege van bewust dat ze een moeilijke weg inslaan wanneer ze iets beginnen met iemand van een andere groep en doen ze herhaaldelijk pogingen om zichzelf van dat pad weg te sturen. Ook de niet-Marokkaanse of -Turkse partners, en wederom vooral de vrouwen onder hen, vochten soms lang tegen

hun gevoelens met het idee: ik kan toch niks beginnen met een Turk/Marokkaan. Dan zouden ze immers hun ongeluk zoeken. Het ‘tegen wil en dank’ is een bij uitstek romantisch verhaal dat de oorzaak van een moeizaam liefdesleven niet bij de betrokken individuen legt, maar bij een mysterieuze kracht – de liefde – die van buitenaf op hen inwerkt en die de ratio overstemt. Door zich op hopeloze verliefdheid te beroepen, kunnen de vrouwen aan hun omgeving laten zien dat ze zich wel degelijk hebben verzet, maar dat de liefde sterker bleek dan hun verzet. Met dit argument vinden gemengde stellen begrip zowel bij traditionele ouders als bij familieleden en vrienden die het romantische ideaal onderschrijven. Jonge vrouwen van Turkse en Marokkaanse herkomst kunnen zo ook voor zichzelf de jarenlang aanslepende ‘knipperlichtrelatie’ legitimeren, die anders twijfels en schuldgevoelens oproept.

In ieder geval leren de meeste partners in een gemengde relatie elkaar over langere tijd beter kennen, voor ze besluiten te trouwen brengen ze veel tijd met elkaar door. Ze maken elkaar mee in uiteenlopende situaties, wonen soms samen en bouwen een arsenaal aan gedeelde herinneringen op dat het vlees op de botten is voor hun band met elkaar. Dat is iets waar degenen die in eigen kring trouwen – niet altijd, maar toch vaker dan deze gemengde stellen – pas echt aan kunnen beginnen ná het huwelijk.

3.3.2 Seks voor het huwelijk

Dat de gemengde stellen jarenlang verkering hadden, wil niet zeggen dat ze daarbij ook seksueel actief waren. Seks en dan met name coïtale seks voor het huwelijk, blijkt voor de meeste jonge Turken en Marokkanen een te groot taboe, ook wanneer ze al een in feite verboden relatie hebben en hun reputatie onder vuur ligt. De maagdelijkheidsnorm wordt onder jongeren van Turkse en Marokkaanse origine nog steeds breed gedragen, zo blijkt steevast uit onderzoek waarin dit thema aan bod komt (Brouwer 1997; Buitelaar 2002; Bouw et al. 2003; Sterckx en Bouw 2005; de Koning 2008). Het is een van de belangrijkste concepten die de omgang tussen jonge mannen en vrouwen vormgeven en wint de laatste jaren eerder terrein als *identity marker*: jongeren van Marokkaanse en Turkse origine en met name moslims onderscheiden zich van andere groepen jongeren door hun strenge restricties op het gebied van seks voor het huwelijk (zie hoofdstuk 6).

Dit heeft ten gevolge dat in de beeldvorming onder jongeren over elkaar aan verschillende etnische groepen arbitrair een bepaalde seksuele moraal wordt toegeschreven, waarin geen ruimte is voor individuele verschillen. Zo vooronderstellen jongeren van Turkse en Marokkaanse origine dat autochtone meisjes en andere meisjes van groepen die ze als niet-moslim beschouwen, niet dezelfde beperkingen kennen, dat vrijblijvende relaties en seks voor hen minder negatieve gevolgen hebben en dus geen probleem zijn. Gemengde relaties worden door deze jongeren gezien als ‘voor de seks’; Turkse en Marokkaanse jonge mannen gaan seksrelaties aan met vriendinnetjes van andere herkomst, om in seksuele behoeften te voorzien die ongehuwde mannen nu eenmaal hebben en waartoe vrouwen van hun eigen herkomst zich niet lenen.

Alle gemengde stellen in mijn onderzoek, waarvan de man van Turkse of Marokkaanse herkomst is en de vrouw niet, waren van meet af aan seksueel actief. Tegelijkertijd zijn de mannen beschroomd om dit te vertellen en benadrukken ze dat seks geen belangrijk onderdeel is van hun relatie. Daarmee reageren ze op het vooroordeel dat hun relatie te doen is om de seks en dus per definitie niet serieus. Ze presenteren seks als een bijkomstigheid, iets dat eigenlijk niet mag voor het huwelijk, maar dat moeijlijk is te weerstaan.

De partners van Turkse en Marokkaanse mannen hadden doorgaans al enige seksuele ervaring voor ze in deze relatie terecht kwamen. Daar heeft een aantal mannen het erg moeilijk mee. De mannen worstelen om het etiket dat ze vanuit hun socialisatie geneigd zijn op een niet-maagdelijk meisje te plakken, te verzoenen met hun gevoelens voor deze specifieke niet-maagd.

Najib: Ik weet wel dat zij wel eens jongens ontmoet had, waar ze wel eens mee had gezoend. In het begin had ik daar wel moeite mee, maar na een tijd niet meer. Ik vind wel dat je dingen moet uitleggen. En zolang je dat niet doet, blijft dat een beetje ... vreemd. Dan blijft het geheim en een raadsel en ja ... Als je naar iets vraagt bijvoorbeeld en je krijgt niet het antwoord dat je wilt horen, als het met omwegen gaat, dan ga je toch wel speculeren ... in het begin had ik daar toch wel veel moeite mee.

Mehmet: Ik ben in principe tegen seks voor het huwelijk. Ik wou pas seks met het meisje met wie ik mijn toekomst ga delen. Dat gevoel had ik nog nooit gehad voor iemand, dus ik was nog maagd toen ik haar leerde kennen.

Jane: Ik had natuurlijk al een lange relatie achter de rug en daarbuiten heb ik ook nog wel eens wat gedaan.

Voor vrouwen uit alle culturen, ook die waarin geen zware sancties staan op seks voor het huwelijk is 'slet' een pijnlijke kwalificatie. De partners van deze jonge mannen trekken zich dan ook het dilemma waar hun vriend mee lijkt te worstelen aan en zijn geneigd hem qua opvatting tegemoet te komen. Ze verloochenen hun seksuele verleden en stellen dat ze zich – als ze het zouden kunnen overdoen – liever voor de ware hadden bewaard.

Jane: Achteraf had ik het liever bewaard voor Mehmet. Seks is toch iets bijzonders. Ik had het liever bewaard voor iemand met wie ik een echt goede relatie had. Maar het is niet zo gegaan en je kan de tijd niet terugdraaien.

Voor de Marokkaanse en Turkse vrouwen met een gemengde relatie die aan dit onderzoek deelnamen, is seksualiteit voor het huwelijk een nog moeilijker verhaal. Toch geeft een opvallend groot aantal toe seksueel actief te zijn geweest voor het huwelijk en ook al voor ze hun huidige partner leerden kennen. De worsteling met hun geweten omdat ze hun maagdelijkheid opgaven zonder boterbriefje, ligt al enige tijd achter hen. Voor de vrouwen die geen maagd meer waren, was dit een reden om relaties met Marokkaanse en Turkse mannen verder te vermijden: die doen daar maar 'raar' over, reageren jaloers, bezitterig en zelfs agressief op het feit dat ze niet de 'eerste' zijn.

Souad: Ik ging niet all the way, want ik had zoiets van, op een gegeven moment moet je trouwen en tot dan moet je maagd blijven. Dus intiem dat deed ik niet. En de eerste keer dat ik intiem ging dat was ... Maar nooit met een Marokkaanse jongen ... Op mijn 24^e zo. Dus dat was best wel laat ... Maar ik was alleen maar een goed meisje met Marokkanen, of een braaf meisje en niet bij Nederlanders, omdat er dan toch over je geroddeld werd ... En ik vond dat braaf ... Dat vond ik zo stom. En later vond ik uit, hoe gaat het gezegde, lieve meisjes komen in de hemel, brutale meisjes komen overal.

De overige Marokkaanse of Turkse vrouwen met een partner van andere herkomst, zeggen seks uit te stellen, of te hebben uitgesteld, tot na de bruiloft. Of toch bijna ... Hun al dan niet moslimpartners zeggen de wens van hun vriendin om als maagd te trouwen te respecteren.

Jaco: Nee, we hebben ... Nee, we hebben geen, eh ... penetrale seks zeg maar. Uitwendig doen we wel eens wat, maar ... Daar wachten we mee tot we getrouwd zijn.

Leen: En hoe was dat voor jou? Je kreeg een vriendinnetje, waar je allang gek op was, maar dit was nu misschien ook niet meteen wat je gewend was ...

Jaco: Nou, het was wel lastig hoor want kijk ... eh ... ja, het is ... jeetje, waar moet ik beginnen? Het was allereerst natuurlijk lastig, omdat we heel veel dingen niet konden doen die we graag wilden doen. En ik bedoel, we hebben nu drie jaar een relatie, ze heeft precies een keer een nachtje bij me geslapen ...

De gemengde stellen zoeken dus de grenzen op van de maagdelijkheidsnorm; in zekere zin hebben ze hem daarmee al doorbroken: ruim geïnterpreteerd verbiedt hij elk ongechaperonneerd contact tussen ongehuwde mannen en vrouwen. En deze stellen gaan veel verder: enkel de coïtus wordt door de meeste vrouwen vermeden tot na het huwelijk. De jonge vrouwen hebben de maagdelijkheidsnorm sterk geïnternaliseerd en hun gedrag vanaf de puberteit is gevormd door het besef dat de eindverantwoordelijkheid voor de eer van de familie in hun handen ligt. En ook de mannen hebben iets te overwinnen op dit terrein: het rijmen van 'seks' met 'serieus'. Opvallend is wel dat de niet-Turkse en -Marokkaanse partners van deze jonge vrouwen en mannen, die gesocialiseerd zijn in een cultuur waarin seksuele betrekkingen voor het huwelijk niet zo'n taboe zijn, bereid zijn zich in te leven in deze morele worsteling en ook zichzelf in te tomen als dat van hen wordt gevraagd.

3.3.3 Oefenen voor het huwelijk

De meeste partners in de gemengde stellen geven aan dat ze ten tijde van de ontmoeting niet bewust 'op zoek' waren naar een huwelijkspartner. Ze liepen elkaar tegen het lijf en toen ontstond er een relatie zonder dat ze bewust aanstuurden op de lange termijn. De houding is 'we zien wel waar het schip strandt', ook wanneer de relatie in een vergevorderd stadium is en de partners stappen nemen als samenwonen, trouwen of kinderen krijgen. De scheidslijn tussen vrijblijvend en serieus, verliefd en verloofd is bij deze stellen niet zo duidelijk. Dat wordt mooi verwoord door Toufik, in antwoord op de vraag hoe lang het duurde voor hij wist, dat dit met Jantine wel 'voor altijd' zou zijn.

Toufik: Volgens mij heb ik nooit de keuze gemaakt van: dit is goed, dit is serieus. Ik heb wel altijd gedacht, ik heb een relatie. Op het moment dat wij besloten te gaan trouwen, dacht ik pas: nou, dit is blijvend blijkbaar. Ik dacht altijd: het is leuk zolang het leuk is, maar ik heb pas eigenlijk op het moment dat we besloten aan kinderen te beginnen bedacht dat ik wou trouwen. Ik was er nooit zo mee bezig. We hadden en hebben nog steeds ons deel aan ruzies en aanvaringen, maar ik heb nooit overwogen om weg te lopen of te beëindigen ... Maar nooit ook bedacht van dit is serieus. Ik dacht altijd dit is leuk. We zien wel waar het schip strandt.

Dat botst met de manier waarop de in eigen kring trouwende Turkse en Marokkaanse jongeren in de zoektocht staan: bij hen staat 'serieus zijn' centraal, waarbij ze erop doelen dat ze iemand zoeken om een gezin mee te stichten en dat ze juist niet geïnteresseerd zijn in een vrijblijvende verkering (Sterckx en Bouw 2005). De meeste Turkse en Marokkaanse jongeren zien ongehuwd samenwonen niet als een reële optie (Hooghiemstra 2003; de Valk 2003; 2006; Sterckx en Bouw 2005): je trouwt of je trouwt niet, al het andere zou de reputatie van de betrokken vrouw compromitteren.

Uit de interviews kunnen we opmaken dat dezelfde gemengde paren die ook voluit toegeven seksueel actief te zijn, hebben samengewoond voor het huwelijk of indien zij nog niet getrouwd zijn, samenwonen met hun partner. Dat wil zeggen dat vrijwel alle gemengd gehuwde mannen met een niet-Turkse respectievelijk niet-Marokkaanse partner dat doen, evenals enkele van de vrouwen met een gemengde relatie zoals Souad, Hakima en Nursen. Onder degenen die het ongehuwd samenwonen niet eens overwogen, zijn die stellen waarbij de partners dan wel verschillen in etnische herkomst, maar allebei hetzij hun verbondenheid met de Turkse of Marokkaanse identiteit benadrukken, hetzij die met de islam, zoals Soufiane en Malika, Ahmet en Rachida en Bilal en Farida.

Wederom is duidelijk dat het voor jonge Turkse en Marokkaanse vrouwen moeilijker is aan de traditionele verwachtingen die aan hen worden gesteld te ontsnappen. Ten eerste onderschrijven ze zelf de normen die hun kuisheid voor het huwelijk voorschrijven en die relaties, alleen wonen of samenwonen verbieden. Ten tweede kunnen ze zich minder dan de mannen onttrekken aan sociale controle en druk van hun omgeving, of die nu van familieleden komt of van *peers*. Bij de gemengde stellen in dit onderzoek blijkt dat de partners van Turkse of Marokkaanse vrouwen, die doorgaans niet aan dit soort beperkingen gewend zijn in relaties met vrouwen van hun eigen cultuur, geneigd zijn hun geliefde tegemoet te komen in de beperkte bewegingsruimte die zij krijgen. Ook ongehuwd samenwonende Turkse en Marokkaanse mannen ervaren de afkeuring van herkomstgenoten voor het feit dat ze niet getrouwd zijn met hun partner, maar dit weerhoudt hen er niet van. Opvallend is wel dat ook zij allemaal uiteindelijk (willen) trouwen, zeker als er een kind op komst is, waar onder autochtonen ook ongehuwd samenwonend blijven niet opzienbarend is.

Toufik: Jantine was al ongeveer een jaar aan het zeggen: "Zal ik stoppen met de pil?" En ik antwoordde dan altijd: "Laten we dat nu nog niet doen, we zijn allebei druk bezig." En van de ene op de andere dag kan ik me nog herinneren, dat was 's nachts in bed, zei ze: "Goh zal ik stoppen met de pil?" En toen zei ik: "Ja, doe maar." Nou toen is ze daadwerkelijk gestopt en we hadden gedacht het zal nog wel een poosje duren, maar volgens mij was het al na twee maanden raak. Toen ging er bij mij een soort conservatief dingetje leven, zo van niet 'out of wedlock'. Dan wil ik het binnen het huwelijk zeg maar. Daar heeft zij vervolgens nog even over moeten nadenken, dat heeft ook zo'n twee weken geduurd, dat ik zei: "Laten we trouwen." en zij: "Nee, wat een onzin, dat is toch nergens voor nodig." En ik maar op haar inpraten. En op een gegeven moment zei zij: "Oké, het is goed, laten we dan maar gaan trouwen."

Hieruit blijkt ook dat de mannen althans het niet zo nauw nemen met de volgorde van huwelijk en kinderen krijgen: Jantine, Saba, Liliane en Cindy waren zwanger voor er werd getrouwd. In een aantal gevallen komt het er ook nooit van. In de interviews wemelt het van de voorbeelden van broers, ooms en neven die een langdurige relatie hadden met een niet-Marokkaanse of niet-Turkse vrouw, met haar samenwoonden en

kinderen hadden. Toen ze uiteindelijk uit elkaar gingen, trouwde de man alsnog met een (maagdelijke) vrouw van de eigen cultuur en werd zijn vorige, gemengde gezin geclassificeerd als jeugdzone. Hier zien we een belangrijk genderverschil: mannen kunnen te allen tijde terugkeren naar het traditionele pad. De omgeving beschouwt dit als ‘tot inkeer komen’ en daarmee bevestigden deze mannen het idee dat gemengde relaties niet ernstig te nemen zijn.

3.3.4 Met suiker komen

Het ‘om de hand van een meisje vragen’ is voor Turke en Marokkaanse Nederlanders nog steeds het ritueel waarmee de aanloop naar het huwelijk begint. Voor zover het stel voorafgaand aan dit ritueel al omgang had met elkaar, eindigt alle vrijblijvendheid van die relatie met de afspraak die hij maakt met haar ouders, om langs te komen met de traditionele zoetigheden: brokken suiker bij Marokkanen, en zoet gebak bij Turken. Handvragen staat symbool voor de goede intenties van de man. De middag of avond waarop het handvragen gebeurt, wordt van beide zijden zorgvuldig voorbereid. Details als het aantal mensen dat op visite komt, het aantal en de kwaliteit van de cadeautjes die ze meebrengen, het eten dat de visite wordt aangeboden, de kleding en opsmuk van de aanwezigen enzovoorts geven subtiele aanwijzingen over de welvaart van de familie en de mate waarin ze de familieleden deze verbintenis goedgezind zijn. Het ritueel is dan ook alles behalve een formaliteit. (Sterckx en Bouw 2005).

Ik verwacht dat gemengde stellen flexibeler omgaan met de formele procedures van hofmakerij, zich meer autonomie toe-eigenen en dus het handvraagritueel loslaten. Bovendien anticiperen gemengde paren op een weigering van ten minste een van beide families, dus waarschijnlijk vervalt de functie van het ritueel als inspraakmoment voor derden.

Bij de paren waarvan de man Turks of Marokkaans is en de vrouw niet, lijkt die verwachting in ieder geval uit te komen. De ouders van autochtone vrouwen verwachten ook geen officieel aanzoek van de aanstaande bruidegom aan de vader van de bruid. Omgekeerd kondigt het stel wel het voorgenomen huwelijk aan, aan hun ouders. Dat moment krijgt, op bezoek bij de Turkse of Marokkaanse ouders van de bruidegom, soms het karakter van een ‘omgedraaid handvraagritueel’, waarbij de vrouw komt vragen om de hand van de man. Dat is een situatie waar geen van de betrokkenen zich goed bij voelt. Het zijn doorgaans zware gesprekken, waarbij de vrouwen het gevoel hebben te moeten pleiten voor hun relatie en hun persoonlijke geschiktheid als levensgezellin van de zoon.

Liliane: Toen zijn wij uiteindelijk naar hun toegegaan. En toen zei ik tegen Moes, op die rit daarnaartoe: “Zijn alleen je ouders daar? Volgens mij is het hele gezin daar.” Ik had het gevoel dat ik naar de slachtbank ging, natuurlijk. En toen dacht ik: wat moet ik eigenlijk doen? Wat ik net al zei van, ik kan daar in een hoek gaan zitten huilen, mezelf overgeven, van ik bega een grote zonde, of ik kan ook gewoon vertellen hoe ons leven in elkaar steekt. En met die laatste instelling ben ik daar naar binnen gegaan. Met opgeheven hoofd. Zonder schaamte. En ben ik ook welkom geheten. Maar alles daarbinnen was een soort van façade... Waarbij het gesprek heel erg gefocust was op mij. Niet van, Moes, doe jij het woord en Liliane zit erbij. Nee: “Liliane vertel eens, hoe zie jij de toekomst? Wil je trouwen met Moes? Wil je je bekeren? Hoe zie je dat?” En ik heb gewoon in alle eerlijkheid verteld en ik wist dat de ondertoon van het hele verhaal was dat ik moest aantonen naar hun toe, ondanks dat ik met hem heb samengewoond, ben ik geen slechte partij voor hem.

Nog ingewikkelder is het voor de stellen waarvan de vrouw Turkse of Marokkaanse is, en de man tot een andere groep behoort. Wat voor de mannen minder speelt dan voor de vrouwen, is dat zij aannemelijk moet maken dat een man met wie zij niet eens contact hoort te onderhouden, in een huwelijk met haar geïnteresseerd is, zonder weg te geven dat ze al langer een relatie hebben en hoe ver die al gevorderd is. Dat is een probleem voor elk Turks of Marokkaans meisje dat haar vriend om haar hand laat vragen (Sterckx en Bouw 2005), maar voor de gemengde stellen des te meer omdat het taboe op omgang met een man van de ‘verkeerde soort’ groter is. Net zoals dat vrouwen meer worstelen met het overschrijden van de maagdelijkheidsnorm, nemen zij moeilijker afscheid van het imago van fatsoenlijk meisje dat zij in de ogen van hun ouders willen zijn. Vrijwel allemaal proberen ze details over de aard en de duur van hun relatie buiten het blikveld van hun ouders te houden en presenteren ze het liefst de huwelijkskandidaat als hadden zij samen geen of nauwelijks een voorgeschiedenis. De partners van Turkse of Marokkaanse vrouwen gaan wel om de hand van hun aanstaande vragen, of voeren gesprekken met hun familie die een aantal vormelementen met het handvraagritueel gemeen hebben.

Hakima: En op een dag, we wisten al dat we wilden trouwen, dan moest hij ook naar mijn vader toegaan hè, om hem te ontmoeten. Zodoende... ik wou een afspraak maken en dan komt hij langs.

Leen: Hij is echt om je hand komen vragen?

Hakima: Hij is om mijn hand komen vragen. Ja. En mijn vader heeft het goedgekeurd.

Het grote verschil met het traditionele handvragen, zit hem in de intentie: in een aantal gevallen, bij mannen meer dan bij vrouwen, wordt de beslissing te trouwen die het stel heeft genomen als een voldongen feit aan de ouders gepresenteerd. Maar ook als de vorm eerder lijkt op een vraag om goedkeuring, geven de partners aan zich niet aan de uitslag te zullen houden maar hun plannen hoe dan ook door te zetten. Dat ze dit al tijdens de onderhandelingen op tafel gooien, schiet de ouders in het verkeerde keelgat.

Bilal: Van mij kregen ze ook al te horen, wat ze ook wilden, dat het mijn zin zou zijn en niet die van hun. Dus dat ik Farida wil trouwen en dat zij dat gaan bepalen ja of nee, dat maakt mij niet uit.

Het blijkt voor mannen die met een Turkse of Marokkaanse vrouw trouwen moeilijk om het ritueel van het handvragen achterwege te laten. Het is dan ook nog een sterke traditie in Turkse en Marokkaanse kring, waar de jongeren die in eigen kring trouwen niet eens vragen bij stellen. En ook de ouders en de families van de Turkse en Marokkaanse huwelijkskandidaten, zowel mannen als vrouwen, geven het voor hen formeel belangrijkste moment in de hofmakerij – namelijk dat waarop zij de beslissing nemen – niet graag op. Zij interpreteren het gesprek waarbij de toekomstige partner van hun zoon of dochter wordt voorgesteld dan ook als een vraag om toestemming, ongeacht hoe het stel in kwestie dit ritueel ook mocht hebben bedoeld. Als dit gesprek goed gaat, zoals bij Hakima en Gustavo, Farida en Bilal en Saloua en Karim het geval was (zij het niet zonder dat het zorgvuldig was ‘voorgekookt’), ligt de weg voor het stel om te trouwen echter open. Dan helpt het feit, dat ze het op een manier hebben aangepakt die de ouders kennen en begrijpen, de acceptatie van het paar door de familie én door de

omgeving van de ouders vooruit. Het handvraagritueel uitvoeren is bijgevolg onderdeel van de presentatie van de ‘vreemde’ partner als ‘toch een van ons’ (hoofdstuk 5). Ook het tegendeel is waar: het feit dat ze niet gekend worden in de beslissing te trouwen, in de vorm van een handvraagritueel of ander inspraakmoment, bevestigt de ouders in hun afwijzende houding.

3.4 Zelf gearrangeerd

Een duidelijke subgroep onder de gemengde paren heeft het kennismakingsproces en het huwelijk heel anders aangepakt: het gaat om jonge moslims die wat ik een ‘zelfgearrangeerd’ huwelijk zal noemen, hebben gesloten. Onder mijn gesprekspartners betreft het twee vrouwen: Saloua en Nursen, die teruggrijpen naar formele elementen uit de hofmakerij van hun voorouders, overwegend vanuit een religieus motief. Zij stellen zich te houden aan de normen en procedures voor partnerkeuze en huwelijk die de islam voorschrijft, waaronder de regel dat de herkomst van de huwelijkspartners van ondergeschikt belang is aan hun geloofsovertuiging. Met andere woorden: hun partner moet in de eerste (en enige) plaats een goede moslim zijn, die zich houdt aan de vijf zuilen van de islam: de geloofsbelijdenis of Shahadah, de rituele gebeden, de vasten of ramadan, het geven van aalmoezen aan de armen en de pelgrimstocht naar Mekka, die elke moslim eens in het leven moet maken. Ze sluiten daarbij aan bij een tendens die ik vaker heb opgemerkt onder jonge, ongehuwde moslima’s die – in hun eigen woorden – “het geloof vooropstellen” en “genoeg hebben aan vijf vragen om te weten of een man een geschikte echtgenoot voor hen zal zijn”. Het gaat om meisjes die ook op andere terreinen hun leven proberen in te richten volgens de voorschriften van de islam: ze gaan gesluiert, bidden, mijden contact met mannen die niet van hun familie zijn, doen niet aan vriendjes, koesteren hun maagdelijkheid als ‘hun kostbaarste bezit’ en zo meer. Ze passen kortom, in het profiel van de tweedegeratie-Marokkaans-Nederlandse moslims op zoek naar een ‘zuivere’ islam (de Koning 2008). Een van de belangrijkste opgaven voor jonge moslims, mannen zowel als vrouwen, is het sluiten van een islamitisch huwelijk, omdat “het huwelijk de helft van je geloof is” (www.islam-moslim.com, geraadpleegd op 05-05-2010). Een islamitisch huwelijk behelst enerzijds de keuze voor een goede moslim, ongeacht herkomst, ‘bezittingen of schoonheid’ en anderzijds het volgen van een aantal regels betreffende kennismaking, verloving en huwelijk.

De meesten van de jongeren op zoek naar een goede gelovige als huwelijkspartner, zullen hun gading vinden onder herkomstgenoten. Maar gezien de prioriteit van het geloofscriterium komen ook moslims uit andere landen die als islamitisch bekend staan in aanmerking. De Turkse moslima Nursen koos voor een Algerijnse man. Nadat een eerdere relatie waar ze een zoontje aan had overgehouden stuk was gelopen, werd ze door haar Algerijnse zwager in contact gebracht met de man met wie ze later ook zou trouwen.

Nursen: Ja, want hij was nooit eerder getrouwd geweest, had nooit een relatie gehad. Hij was wel praktiserend moslim van jongs af aan. Ik was net begonnen, weet je (met praktiseren), ik heb vooral die kennis nodig. Dat is eigenlijk wat ik van hem vroeg: “Wil je een soort coach zijn voor mij en mijn zoon, met dat?” En die zwager, die zei toen van: “Ja, hij is betrouwbaar, hij gaat niet uit, hij rookt niet, hij drinkt niet, hij werkt, ook al was hij illegaal. Verder schoon, netjes, sportief ...” En ik kende zijn broer. Dat was een hele leuke

man! En die zwager ook! Dus ik dacht: ja, oké, Algerijnen! Misschien heeft hij dat ook wel een beetje ... Qua uiterlijk vond ik het ook wel leuk natuurlijk, het is niet zo dat ik hem lelijk vond. Maar qua karakter dingen, het ondernemend zijn en zo ... Die zwager en die broer die ondernamen best wel dingen met de kinderen, met hun vrouw en zo ... dus ik dacht van nou ... dat past wel bij mij. Ja, en hij zag toen ook vanuit de islam, dat kind heeft geen contact meer met zijn vader, dus ik krijg de zegeningen als ik het een goede opvoeding en liefde geef.

Jonge moslims die zoeken naar een 'zuivere' levenswijze verkiezen tot de islam bekeerde Nederlanders als partner boven een die 'van huis uit' moslim is. Zo iemand is Saloua, getrouwd met de autochtone Nederlander Karim (zijn nieuwe islamitische naam). Afgezien van het feit dat ze blond haar en blauwe ogen altijd al mooi vond, kreeg ze na haar eigen ommezwaai richting een verdieping van haar geloof, ook om andere redenen belangstelling voor een bekeerling als partner.

Saloua: Het is dus niet zo dat je altijd een Marokkaanse of Turkse partner moet hebben, het kan dus ook anders. Als het maar een moslim is, dat is belangrijk, dus ... ja, dat vond ik heel interessant. En toen had ik iets van: hé, dat is misschien iets voor mij. Daar had ik over nagedacht, van ja, inderdaad: waarom geen bekeerde moslim? Het is toch anders dan iemand van je eigen afkomst en ik vind ja ... want wij hebben dus de Marokkaanse cultuur en heel vaak worden dingen volgens Marokkaanse cultuur gedaan en niet volgens islam. En ik merk dus bij zo iemand, een bekeerling ... Nederland heeft niet echt een cultuur, of dat zijn niet echt zoals de islam regels waaraan je je moet houden. Dus zo iemand houdt zich dan wel echt aan de islam.

Leen: En dat was voor jou een reden, voor je deze man kende, waardoor je zei, misschien een bekeerling omdat je dan meer volgens een zuivere manier volgens de islam kunt leven?

Saloua: Inderdaad, dat je toch echt dingen volgens de islam doet en niet dat die cultuur in de weg staat.

Anouar bevestigt de belangstelling van jonge Marokkaanse Nederlanders voor een bekeerde autochtone partner. Boven bekeerlingen van andere origine heeft deze het vooroordeel dat ook al uit het bovenstaande citaat blijkt, dat Nederlanders geen uitgesproken cultuur zouden hebben. Volgens Anouar is vooral de vraag (van Marokkaanse jonge mannen) naar bekeerde, autochtone huwelijkskandidates groter dan het aanbod. Vanuit het perspectief van deze mannen heeft een bekeerde autochtone moslima als echtgenote een voordeel ten opzichte van een Marokkaanse die van huis uit moslim is: wanneer de eerste de geloofsbelijdenis aflegt, wordt zij als het ware van zonden gereinigd, want zelfs als zij voor haar bekering een losbandige leefstijl had, was zij op dat ogenblik nog geen moslim en onwetend van het feit dat zij een zonde beging. Voor een Marokkaanse daarentegen, die hetzelfde gedrag vertoont maar met de regels van het geloof is opgevoed, is die genade niet weggelegd. Voor de moslimman die een zuivere bruid wil, is het dus in zekere zin een veiliger keuze om een autochtone moslima te huwen die, ongeacht haar levenswandel vooraf, na haar bekering 'als nieuw' was, dan een herkomstgenote die het nadeel heeft van de twijfel over haar maagdelijkheid.

Anouar: En dan vraag ik bijvoorbeeld, die Europese vrouw, moet zij dan maagd zijn of niet? En dan zie je dat dat geen probleem stelt! Nee, niet bij nieuwe moslima's. Want ze

weten misschien, oké, Europese vrouwen zijn in hun jeugd seksueel actiever dan Marokkaanse, dus ze zijn op de hoogte van de risico's zeg maar. En dat vind ik heel opmerkelijk. Maar een Marokkaanse vrouw die geen kinderen heeft, goed opgeleid is, maar die seksueel actief is geweest en dat is bekend bij de broeder, dat is ... de schaamte, hè. Bent u bekend met het woord 'touba'? Touba, dus God zegt in de Koran, als uw zonde groter is dan de oceaan, kom dan naar mij en als uw berouw oprecht is, zal uw zonde vergeven zijn. Maar die Arabische mannen, die zien dat alleen zij zich op dit stukje van de Koran kunnen beroepen, niet de vrouwen.

Naast de vereiste de geloofsbeleving van de toekomstige echtgenoot of echtgenote te laten prevaleren op alle andere mogelijke selectiecriteria, omvat een huwelijk 'op de islamitische manier' nog andere voorschriften om die naam te verdienen. Omdat de kuisheid van ongehuwden bij moslims hoog in het vaandel staat, houden de toekomstige partners de kennismakingsperiode zo kort als mogelijk. Ze ontmoeten elkaar slechts enkele malen, in het bijzijn van anderen die toezicht houden op de omgang tussen man en vrouw. In principe mogen man en vrouw elkaar enkel spreken in het bijzijn van een *mahram*: iemand van de familie van de vrouw met wie zij niet mag trouwen. In de praktijk moeten jongens en meisjes, die bij de eerste verkennende gesprekken met een toekomstige partner niet meteen de familie hiervan op de hoogte willen stellen, pragmatisch omgaan met deze regel en zich laten vergezellen door een andere in hun ogen geschikte chaperon. Bij Nursen en haar Algerijnse man diende haar Algerijnse zwager als mahram. Saloua en Karim leerden elkaar kennen via Anouar en zijn vrouw Amina. Dezen waren ook bij hun volgende gesprekken samen als toezichhouders aanwezig.

Saloua: Anouar en Amina dat zijn kennissen van mij en dat waren dus ook kennissen van mijn man en op die manier zijn wij dus bij elkaar gebracht eigenlijk.

Leen: Jullie kenden elkaar niet op voorhand?

Saloua: Nee, nee. We hebben elkaar wel een paar keer gezien en gesproken, het natuurlijk voornamelijk, hè, over het huwelijk gehad; van wat zijn jouw wensen, wat zijn mijn wensen? En nou ja, ik wilde dus ook wel weten waarom hij moslim was geworden. Dus nou ja, dat soort gesprekken hebben op dat moment plaatsgevonden. En toen hebben we elkaar een hele tijd niet gezien en gesproken en toen kreeg ik op een gegeven moment een telefoontje van Amina, van goh, die jongen die heeft interesse in je. Nou ja, goed, toen is hij dus bij mijn ouders langs geweest.

De bemiddelingsdienst van Anouar en Amina bestaat eruit dat zij bekeerde en geboren en getogen moslims – die niet meteen in elkaars vaarwater zitten én die bovendien interesse hebben in elkaar als huwelijkspartner – bij elkaar brengen. Anouar geniet inmiddels in de beoogde kringen enige bekendheid: als woordvoerder van een vereniging van Antilliaanse moslims geeft hij lezingen en er is ook enige malen aandacht besteed aan zijn huwelijksbemiddelingswerk op de Nederlandse Moslim Omroep. Na afloop daarvan ontvangt hij reacties van mannen die op zoek zijn naar een islamitische bruid. Via het netwerk van zijn vrouw vindt hij (veelal Marokkaanse) moslima's die openstaan voor een huwelijk met een bekeerling. Uit hun bemiddeling zijn al diverse succesvolle matches voortgekomen.

Anouar: Hoe doen wij dat? Wij krijgen e-mails van broers en zussen, met daarin wat zij zoeken, wat zij interessant vinden. En meestal begint dat met naam, leeftijd, lengte, ge-

wicht, opleiding, talen, ja of nee een paspoort en wat zij zoeken in een partner. Dan maak ik een profiel, en dan vraag ik mensen om inlichtingen. En de belangrijkste vraag die ik altijd stel is, wil je met een illegaal, ja of nee. Wil je een gescheiden vrouw, ja of nee, mogen er kinderen bij zijn, ja of nee, moet hijab dragen, ja of nee ... en dan leggen we de profielen bij elkaar, bijvoorbeeld als een broeder een zuster zoekt tussen de 23 en de 30, dan zoeken we daaruit. Dan leggen we de profielen naast elkaar en dan gaan we kijken bij welke profiel hij zou kunnen passen. Dan pas gaan we bellen, beste jongen, meisje, we hebben iemand gevonden die wel wil trouwen, die zoekt dit en dat, die is zo oud, zijn opleiding is zo en zo ... dan komen ze naar ons toe, ze krijgen een gesprek en dan kunnen ze elkaar vragen stellen.

Normaal gesproken zijn huwelijksonderhandelingen het domein van de wederzijdse families van bruid en bruidegom. Aangezien nieuwe moslims weinig bekend zijn met de tradities rond het handvragen en bovendien vanwege hun bekering vaak geen goede verstandhouding hebben met hun eigen familie, treedt Anouar verder tijdens alle stappen van de hofmakerij op als islamitisch voogd. Dat wekt ook meer vertrouwen bij de familie van de beoogde bruid.

Leen: Is daar dan een mahram bij, bij die gesprekken? Dat zijn jullie dan?

Anouar: Ja, klopt, want er moet altijd een getuige of een voogd bij zijn. Ik heb informatie gevraagd van de imam en die zei, normaal moet dat de vader of de broer zijn, maar je doet al iets heel nobels: het gesprek wordt gehouden onder toezicht, dus islamitisch gezien is het in orde, al is de vader of de broer er niet bij. Hij zegt ook, we moeten de regels toepassen in de tijd. We leven nu in 2007 en zoals de imam zegt, dus het is beter dat de mensen die echt praktiseren op deze manier in contact met elkaar komen dan dat ze naar een café of een discotheek moeten gaan waar het meestal toch verder gaat dan alleen praten ... Als ik ga bemiddelen bij de families, dan is dat voor nieuwe moslims, voor een nieuwe broeder of zuster, want die hebben geen islamitische voogd. Dus dan wordt er een islamitische voogd aangesteld en in dit geval ben ik dat, die met de mensen meegaat naar de ouders toe. En het kan zijn dat de acceptatie een beetje stroef gaat, dan kunnen wij een imam raadplegen, die in zo'n geval met ons meegaat om het een beetje soepeler te maken.

Saloua en Karim: Zelf gearrangeerd

Zo ging het ook bij Saloua en Karim: toen ze besloten dat ze samen in het huwelijksbootje wilden stappen, werd het tijd voor Saloua om haar ouders van haar plannen op de hoogte te stellen. Ze zag hier erg tegen op, vanwege de Nederlandse herkomst van haar toekomstige man. Tijdens een avondwandeling met haar vader bracht ze voorzichtig ter sprake dat een man om haar hand wou komen vragen. Ze benadrukte daarbij dat het een rustige, nette jongen was, een goede moslim. Het eerste wat haar vader vroeg is waar deze jongeman dan wel vandaan kwam in Marokko? Als Saloua, nerveus, moet bekennen dat haar kandidaat geen Marokkaan is, blijft vader even stil. Tot haar opluchting geeft hij wat later toch toestemming voor een ontmoeting. "Hij kwam dus om mijn hand vragen en ja, de hele familie is natuurlijk aanwezig. Ja, en Anouar is meegekomen en Amina is meegekomen, omdat, ja, voor hem (Karim) was dat toch heel moeilijk, het was zijn eerste keer en omdat zij erbij waren, werd het toch ... hadden mijn ouders er een andere kijk op denk ik. Want zij zien toch, hee, Amina is van Marokkaanse afkomst en haar man die is

dus van de Nederlandse Antillen, dat is ook een bekeerling, en dat was voor hun wel zo iets van ... mooi, het kan werken." Na de geslaagde kennismaking van Karim met Saloua's ouders, ondervond het stel nog weinig hindernissen op weg naar het huwelijk. Karims niet-Marokkaanse achtergrond komt nauwelijks nog ter sprake. Het feit dat het stel de formele procedures heeft gerespecteerd: dat ze geen relatie hebben gehad voor het huwelijk, elkaar slechts onder begeleiding hebben gezien en bovenal dat Karim bij haar ouders om toestemming kwam vragen voor een huwelijk, zoals het hoort, vergezeld van een vertrouwenwekkende figuur die voor zijn kandidatuur kwam pleiten, trok de ouders van Saloua over de streep.

Nochtans gaat het niet altijd zo vlot. Anouar maakt vaker mee dat twee jonge moslims die onderling tot een huwelijk besluiten, op een nee stuiten van de ouders van de Marokkaanse partij. Aangezien eerbied voor de wensen van hun ouders eveneens een heilige plicht is voor praktiserende moslims, hebben deze het laatste woord en gaat het huwelijk niet door. En omdat de interesse van de jonge huwelijkskandidaten niet zozeer gebaseerd is op een persoonlijke band als wel op een tamelijk nuchtere overeenkomst, heeft de beslissing van een huwelijk af te zien doorgaans geen hoge emotionele kostprijs. Terwijl de 'ware liefde' uniek is, zijn er wel meer goede moslims te vinden om mee te trouwen.

Anouar: Afgelopen zondag belde een Marokkaanse zuster dat haar huwelijk met een Nederlandse broeder niet door zou gaan [vanwege haar ouders]. We hadden al verwacht dat ze nee zouden zeggen. De ouders zijn op dit moment in Marokko met vakantie. Dus ik heb geen tijd gehad, of geen kans gehad om met de ouders te praten en mijn vrouw ook niet. En de zuster heeft bewust gekozen om ons er niet tussen te laten komen zeg maar, zij wilde op haar manier met haar ouders onderhandelen. Maar helaas is het misgegaan. Want ze is 34 en ze wil graag trouwen.

Leen: En hoe schat u het in? Denkt u dat het nog een kans heeft, misschien als haar ouders weer terug zijn in Nederland?

Anouar: Nee, dat heeft ze niet gezegd. Nee, het gaat niet door. Maar ze heeft er wel spijt van.

In dit voorbeeld is iets van de spanning te zien die bestaat tussen de generaties als het gaat om geloofsbeleving, die ook de Koning (2008) signaleert. Terwijl de jongeren, met de Koran en desnoods de imam bij de hand het recht bepleiten te trouwen met een niet-herkomstgenoot, als het maar een moslim is, zijn hun ouders minder gevoelig voor het geloofsargument dan voor het feit of de kandidaat al dan niet bij de familie past. Om die reden blijft de trend om met niet-Marokkaanse of -Turkse moslims te trouwen waarschijnlijk beperkt.

Mede vanwege de kloof tussen wat volgens ouders enerzijds en jongeren anderzijds de juiste manier is om te trouwen 'volgens het geloof', kies ik ervoor om de gemengde huwelijken die op deze manier tot stand komen 'zelfgearrangeerde' huwelijken te noemen. 'Gearrangeerd' om rekenschap te geven van het feit dat de procedures van hofmakerij en huwelijksonderhandelingen die aan het jawoord vooraf gaan in deze gevallen voldoen aan alle vormkenmerken van het traditionele gearrangeerde huwelijk: het vinden van een goede match wordt geheel of gedeeltelijk uitbesteed aan derden; er is geen sprake van een lange kennismakingsperiode, laat staan van seksueel contact of samenwonen, maar van enkele ontmoetingen in het bijzijn van een getuige waarin de huwelijksonderhandelingen worden gevoerd; onder begeleiding van een islamitische voogd vraagt de man bij de ou-

ders van de bruid om haar hand en bij een gunstig antwoord wordt het huwelijk voltrokken met de nodige, eveneens door de Koran voorgeschreven rituelen. Het grote verschil met het traditionele gearrangeerde huwelijk is dat waar in dat geval de familieleden van de huwelijkskandidaten de regie voeren over de verschillende fasen van het hofmakerijproces, deze bij het zelfgearrangeerde huwelijk pas in latere instantie om instemming worden gevraagd. De eerste stappen, van het opdracht geven aan derden tot het zoeken van een geschikte partner tot de beslissing nemen om te trouwen, gebeuren op initiatief en volgens de principes van de huwelijkskandidaten zelf. Daarbij shoppen zij als het ware uit verschillende hofmakerijrepertoires die hun ter beschikking staan, waaronder het ‘traditionele’ en wat er te vinden is aan voorschriften voor een ‘islamitische’ partnerkeuze en ‘knippen-en-plakken’ op die manier wat zij persoonlijk vinden dat het best past bij een zuiver islamitische leefstijl in een moderne, westerse samenleving. Willen ze die verschillende idealen combineren, dan moeten zij concessies doen aan bijvoorbeeld de rol van de familie in het traditionele hofmakerijproces, of de aanwezigheid van een juiste *mahram*, zoals de regels van het geloof voorschrijven.

Wat resulteert, is een mix van moderne, individualistische elementen (zoals de mate van eigenrichting van de jongeren) en traditionele elementen (de strikte formaliteit), die al met al toch sterk verschilt van een partnerkeuzep proces waarbij de vormvastheid van de traditionele hofmakerij grotendeels wordt losgelaten en het toeval en de emotie ruim baan krijgen.

Nursen en Walid: Verkeerde verwachtingen

Nursen die al enkele keren eerder aan het woord kwam, kan het huwelijk uit liefde en het gearrangeerde huwelijk goed vergelijken: ze heeft ervaring met beide. De eerste keer trouwde ze met haar jeugdliefde: een creoolse Surinamer die ze leerde kennen in haar studietijd. Ze woonden jarenlang samen en kregen een zoon met de donkere huidkleur van zijn vader en de Turkse naam van Nursens grootvader. Als het stel op een gegeven moment in een vertrouwenscrisis terechtkomt, vlucht Nursen hals over kop de deur uit met haar kind, gaat alleen wonen en verbreekt alle contact met haar ex-partner. Het is een woelige tijd, waarin ze veel verhuist, uit de koffer leeft en zich eenzaam voelt. Ze ziet dat haar zus, ook gescheiden en hertrouwd met een Algerijnse man, het leuk heeft en laat zich koppelen aan een kennis van haar zwager: Walid. Dit was geen huwelijk uit liefde, maar uit weloverwogen eigenbelang. Nursen was zich net gaan verdiepen in de islam en hoopte dat haar man haar hierbij zou helpen, ze dacht dat Algerijnen over het algemeen goede echtgenoten en vaders waren, ze was eenzaam en zou zo gezelschap krijgen en een vaderfiguur voor haar zoon. Walid op zijn beurt was illegaal in het land en zou via een huwelijk met Nursen aan een verblijfsvergunning kunnen komen. “Ik ben toen heel snel, binnen een paar maanden met deze man getrouwd. Dat was natuurlijk heel anders, dat was niet zoals de eerste, een jeugdliefde, verliefdheid. We hebben gewoon dezelfde interesse, dit willen we en nou ja, we zien wel.” Naar eigen zeggen besloten beide partners heel rationeel tot het huwelijk. “Het was een intentieverklaring. Kijk, ik ben ook wel van hem gaan houden en ik ben ook wel verliefd op hem geweest en zo. Dus die vlinders heb ik op een gegeven moment wel gehad, maar ... ik weet niet of dat bij hem ooit is geweest. Ik denk het niet.” Ondanks acht huwelijksjaren, liefdevolle gevoelens van haar kant én twee kinderen mislukt het huwelijk van Nursen en Walid alsnog. Dat gebeurt vooral omdat ze beiden heel andere verwachtingen hebben ten aanzien van de partnerrelatie. “Hij is inderdaad lief, rustig, gaat niet uit, geeft niet zijn geld uit, werkt ... qua financiën en zo neemt hij de verantwoordelijkheid. Hij is wel betrouwbaar, maar ... Ja ... ik ben hier

opgegroeid en dat zie je terug he? En hij toch niet. En met die Surinamer had je die problemen niet. Het was gewoon allemaal één en ... En ik had natuurlijk al een relatie vanuit liefde meegemaakt en hij niet. Dus ik zag het verschil heel erg en ik miste dingen. En hij had zoiets van dit is het huwelijk, klaar. Het zal wel goed zijn. Wat moet ik missen? En de taal was toch wel een probleem denk ik ... Of misschien zou hij zich in het Arabisch ook niet zo goed uit kunnen drukken, emoties ... Kijk Surinaamse mannen zijn gewoon, weet je ... eh ... ze weten wat ze moeten zeggen tegen een vrouw, ze weten hoe ze zich moeten uiten, weet je? En Arabieren zijn gewoon heel stug, wat dat betreft. Dus communicatie is dan een probleem.” Sinds haar man bij haar is weggegaan, stelt Nursen zich voortdurend vragen over hoe het toch zo is misgelopen. Gedurende hun tijd samen vervullen ze beiden naar behoren de rol die in een huwelijk tussen moslims aan man en vrouw zijn toebedeeld: hij werkt en gaat verantwoordelijk met geld om, zij voedt de kinderen op. Maar uiteindelijk hebben de partners naar Nursens gevoel te weinig samen: ze kunnen niet goed met elkaar praten, ondernemen nooit wat als stel of als gezin. Nursen mist vooral emotionele steun van haar partner, terwijl haar man die steun en vriendschap vooral zoekt in zijn mannennetwerk en verwacht dat zijn vrouw voor die dingen ook haar eigen kring heeft. “Hij wil gewoon denk ik, ja, een huwelijk en je vraagt niets van elkaar denk ik. Hij doet zijn taken van werken en geld, en zij doet haar taak in huis en klaar. Nou. Dat is niet wat ik wil. Er zullen vast wel vrouwen zijn die dat ook willen, maar ... Kijk, en inderdaad als je een vrouw bent, dat je altijd met vrouwen bent, met tantes, met andere vrouwen die ook niet met hun man samen dingen ondernemen en als dat gewoon voor je is, weet je ... dat je zo'n vrouwengroepje vormt, waarop je kan terugvallen, of waaruit je daar je aandacht of je emoties kwijt kan of kan bijvullen of bijtanken ... ik denk, misschien zijn er ook wel vrouwen die denken van, oké als hij weg is kan ik lekker naar mijn vriendinnen, weet je? Maar ik ben niet zo opgegroeid. En hij begreep nooit die behoefte van mij.” Blijkbaar zit het ideaal van het *companionate marriage* Nursen sterker ingebakken dan ze op voorhand vermoedde toen ze een zelfgearrangeerd huwelijk sloot. Zij en haar man hadden heel uiteenlopende verwachtingen ten aanzien van het huwelijk en slaagden er niet in om hun verschillende behoeften aan elkaar verstaanbaar te maken. Dat ze daarbij letterlijk op een taalbarrière botsten, was waarschijnlijk niet het grootste probleem.

3.5 Conclusie

In dit hoofdstuk onderzocht ik de hypothese dat gemengd gehuwde Turken en Marokkanen minder vormvast zijn dan degenen die strikt in eigen kring trouwen, maar dat hun hofmakerij individualistischer, informeler, spontaner en sentimenteler verloopt: meer naar de idealen van de romantische liefde. De interviews leveren een gevarieerd beeld op. Op basis van de verhalen van de gemengde stellen die in dit onderzoek aan bod komen, bracht ik het aantal mogelijke scenario's terug tot drie, met daarbinnen verschillende mogelijkheden voor mannen en vrouwen om naar een ander scenario om te buigen.

Waar we de jongeren die in eigen kring trouwen 'vormvast' hebben genoemd, zijn er bij de gemengde paren drie alternatieve scenario's te onderkennen naargelang ze meer of minder de formele regels van hofmakerij en huwelijkssluiting volgden. Ten eerste zijn er *vormverlaters*; het verhaal van hun partnerkeuze en hofmakerij benadert het meest de repertoires die onder de autochtone tijdgenoten dominant zijn, dat wil zeggen waarin jongeren zonder al te veel bezwaren van hun omgeving seksueel actief zijn voor het huwelijk en de vaste volgorde en vorm van verloving, huwelijk en dan kinderen hebben losgelaten om ongehuwd samen te wonen, misschien ook kinderen te krijgen en het huwelijk een

van de opties is. Vormverlaters vinden we onder de Turkse en Marokkaanse mannen met een gemengde relatie en een enkele, vrijgevochten jonge vrouw. Het gaat dan om meisjes die geen reputatie hoog te houden hebben in Turkse of Marokkaanse kring omdat die reputatie door hun gedragskeuzes eerder in hun jeugd al teloor is gegaan. Hier zien we overigens het effect van de dubbele moraal het sterkst terug: omdat mannen als adolescenten veel minder beperkingen en controle ondervinden dan de meisjes en zich niet hoeven te houden aan de maagdelijkheidsnorm, beginnen zij hun gemengde relatie(s) bijna altijd als vormverlater. Een aantal van hen buigt na verloop van tijd echter weer 'terug' naar het vormvaste traject: zij worden 'serieus'. Al dan niet onder druk van hun omgeving breken ze met hun vriendin om volgens het traditionele repertoire te trouwen met meisje van de 'eigen cultuur'. De mogelijkheid om als spijtoptant naar een vormvaste levensstijl terug te keren, na daar eerder van te zijn afgeweken, is er voor vrouwen niet. Een vrouwelijke 'vormverlater' is door keuzes die ze eerder in haar leven maakte 'veroordeeld' tot een gemengde relatie: voor mannen van haar eigen herkomst geldt ze niet meer als 'geschikt voor een huwelijk'.

Voor de overige jonge Turkse en Marokkaanse vrouwen met een gemengde relatie, blijkt het veel moeilijker onder het traditionele repertoire van hofmakerij en huwelijkssluiting uit te komen. Zij zijn eigenlijk *vormvolgers*: het liefst zouden zij de weg van de goede Marokkaanse of Turkse dochter volgen en hun verwachting was altijd dat het hen zo zou vergaan. Zij zouden een man vinden van dezelfde herkomst als zij en ze zouden na een korte kennismakingsperiode, nadat hij bij haar vader om haar hand had gevraagd, als maagd het huwelijk ingaan. Vervolgens werden ze verliefd op een man van andere herkomst en met hem een serieuze relatie aangaan betekende onmiddellijk dat ze hun verwachtingen over het verloop van die relatie tot het huwelijk moesten aanpassen. Omdat ze hun keuze voor een niet-Marokkaanse dan wel niet-Turkse man niet aan hun omgeving bekend willen maken maar ook niet met hem willen breken, komen ze in een langdurige relatie terecht. Daarmee is de kans op een echt vormvaste hofmakerij reeds verkeken. Een tweede scenario dat dus vooral Turkse en Marokkaanse jonge vrouwen met een gemengde relatie volgen is een langdurig schipperen tussen de wens haar reputatie van net, eerbaar meisje en goede dochter hoog te houden en de daarmee onverzoenbare wens te trouwen met een man van de verkeerde herkomst. Naargelang deze vrouwen partners treffen die zich meer of minder in de traditionele Turkse of Marokkaanse repertoires kunnen vinden, kunnen ze hier meer elementen van behouden. Malika en Rachida trouwen snel, zonder lange verkering of seks voor het huwelijk. Farida, Saba en Yalda vinden ook begripvolle partners maar doen ook concessies aan het feit dat hun vriend verder van de Turkse en Marokkaanse cultuur afstaat. Er zijn ook enkele mannelijke vormvolgers. Het gaat om jonge mannen die er net als de vrouwen in deze categorie altijd vanuit gingen dat ze zouden trouwen met een vrouw van dezelfde herkomst, maar dan hun partner van andere herkomst ontmoeten. Een aantal van hen – Najib, Aziz en Mehmet – verlaten de vorm om met hun autochtone vriendin ongehuwd te gaan samenwonen. Ook zij worstelen met het idee dat ze daarmee iets doen wat 'niet mag'.

Een derde scenario is dat van de jongeren die hun eigen huwelijk arrangeren. Hen zal ik de *neoformalisten* noemen. Wat zij doen is in feite het uitvinden van nieuwe, maar niet minder strikte voorschriften over de omgang tussen de seksen en de hofmakerij. Ze grijpen daarbij terug op wat zij zien als de 'islamitische' manier om tot een huwelijk te komen. De repertoires die daarbij horen lijken in veel opzichten op de repertoires die de 'vormvasten' in ere houden, met één cruciaal verschil: ze houden het initiatief en de regie

in eigen hand en ze beperken de rol van ouders en verwanten in het proces. Een imam, islamitische huwelijksbemiddelaar of een kennis die als voorbeeldig in het geloof geldt, neemt bij gelegenheid die rol over. De jongeren legitimeren dit door onderscheid te maken tussen de regels van de religie en die van de cultuur (van hun ouders), waarbij ze een zo zuiver mogelijke geloofsbeleving nastreven. Ook om die reden hebben ze dikwijls een voorkeur voor een niet-Turkse of -Marokkaanse, bekeerde partner.

De neoformalisten laten zien dat van de hypothese over de aanpassing van de vorm van de zoektocht naar een geschikte partner over de mate van individualisering van de partnerkeuze overblijft als kenmerk van wezenlijk verschil tussen endogame en exogame mannen en vrouwen van Turkse en Marokkaanse origine. De neoformalisten construeren een hofmakerij die modern te noemen is en die tegelijkertijd weinig sentimenteel (gericht op de emotionele band tussen de partners) en zeer formeel is. Ze legitimeren deze verandering ten opzichte van de traditionele partnerkeuze op grond van het geloof. Daarmee vormen ze een uitdaging voor de literatuur over de modernisering van de (westerse) hofmakerij, omdat daarin sentimentalisering en informalisering als wezenlijke kenmerken worden genoemd (zie hoofdstuk 1.3.4). De grotere rol van liefde en seksuele aantrekkingskracht was volgens de literatuur een gevolg van de toenemende gelijkheid tussen de seksen en van secularisering. Dat bij deze trend onder nakomelingen van Turkse en Marokkaanse migranten geen sprake is van secularisering moge duidelijk zijn. Het is een interessante exercitie om na te gaan of er wel sprake is van grotere gendergelijkheid zonder dat dit geleid heeft tot een sentimentalisering van de partnerrelatie (Sterckx 2014 tv.)

In dit hoofdstuk zagen we gemengde stellen vormelementen uit de traditionele hofmakerij als het handvraagritueel adopteren. Dit doen ze om strategische redenen: het is onderdeel van de *performance* van gelijkheid voor de familie van de vrouw van Turkse of Marokkaanse herkomst. Door de afstand tot de Marokkaanse of Turkse schoonfamilie te verkleinen, vergroot het stel haar kans op acceptatie. Van deze strategie zullen we in de volgende hoofdstukken diverse staaltjes zien.